

ÖMƏR FAİQ NEMANZADƏ

Yatmışları oyadan publisist

Ömer Faiq Nemanzadənin yaradıcılığı
milləti inkişafa dəvət edən bir çağırış idi

Yer Azerbaycan

Apublisistikasının ilişkisinde büyük idimelerden olan Ömer Faik Nemançadanın (1872-1937) "Molla Nesreddin", "İrgâz", "İqbâl", "Açq söz" ve s. qezet ve jurnalarda darc edilen yüzlerle makale, şiir, felyeton ve hekâyelerinin xalqın millî, içtimai şuru nun oynamasında, formalaşmasında büyük rol o-

"Molla Nasreddin" jurnalının cemiyetinde qazandığı mövqenin formallaşmasında, eləcə də bir satrık məktəb halına gələnindən onun da böyük eməyi vardır. Ö.F.Nemanzadə hem de xalqını, müləttiləri ürəkində sevən, onun uğurunda bütün eziyyətlərə qatla-

şan, hetta ölüme geden (nece ki
getmiş, 1937-ci il repressiya su-
namisine qurban getmişdir) bir
vetəndəş olmuşdur.

O.F.Nemrut, bir neçे il molla yanında ders alsa da, o sene rus metektinde oxumağı üstün tutmuştu. Lakin Oqt Qorü Müellimler Seminaryasında töhsil alımaq naqış olmub, çünkü dindar aksa oğlunu kafirlerin içine buraxmağı lazım bilmemişdi ve onu dinin asasını örenmek için İstanbul "Fateh" metektinde gönnderdi. Ömer Faqîr həvesi dünyevi elmərə oldundan "Darıñ şefq" yetimlər metektinde oxumağı qərar verir. Burada o, şərəf dəsləri olanın, fizika, kimya, zoologiya, tarix, coğrafiya və s. fənləri öyrənir. Töhsil aralıken töhfələr dəvət edilir.

şulan Ömer Faig devrimci ruhlu
gençlerle yaxın elaqələr qurur,
gizli qəzet ve jumallar oxuyur.
Gençlerin gizli fealiyyətlərinin
üstü açıltıların orada qala bilme-
yib - təvəllüd qaydırı. Burada mək-
təb açmaq, məarifli yaymaq iste-
se də, buna nənə olla bilmir. Bir
mündətt işsiz qalسا da, nəhayət,
Şekidə yenice açılmış үnsül-cə-

did mektebine müellim İslame-ye başlıyordu. Şakide bir ziyali kimi Ömer Faiqi maarrifçilik sah-
esinde böyük işler görseydi; xal-
çı qəfət yuxusundan aylıtmacı,
yeni düşüncəni, teatrı, maarifi
tblımk etmək və s. Burada onun
ilk işlərindən biri Şakının gənc
ziyallarını strafına toplayardı.
M.F.Axundzadənin "Müsəy Jor-
dan ve dərviz Möstəli şah" ko-
mediyasını tamaşaçı qoymaq-

Ö. F. Nemançazden *eseri* sonlarından başlayarak Samaxa-
da, Bakı, Gencede işleyen gəl-
rük. Lakin onun mösaadəsi dahi
geniş arenaya çıxmış, qar-

Bu söz ver, qırıqlar!"
Bu seddi aşan C.Məmməd-
ülzadə ve Ömer Faiq metbae-
si "Qeyrət" adı verirən ve met-
sə tezliklə (1905-ci ilin fevralı)
şəhəriyyətə başlıyır. Burada onlar
əlməni, həm bedi kitabları,
əm di intibahname vs kitabça-
ları, tərcümə eserləri çap edirler.
Şeyid Mirhəmət Nigarının "Di-
nə" da ilk dəfə bu metbəde
şəhərin olmuşunun. Buradakı fe-

proseslerin merkezine atır ve hemkan C.Memmedgulzadə ilə birgə "Topraq" adlı jurnal çıxarılmış istəsən, buna üzvə icrə olur. Mənim baş redaktor kimi Ömer Faiq nəzərdə tutulduğumdan onun Təxəllüs təhlili alıdığını bəhanə etmək hukumet rədd etməcəvabıdır. Onluqda qəbul edilmiş bütün orqanın aymaq cohdı. "Məhrur" da bəş futurist. Lakin gələndən ilməndən C.Memmedgulzadənin baş mühərriri ilə "Molla Nasreddin"ın nəşrinə icazə verildi.

Rusluya davam eden içtil-
mai-siyasi proseslerin inqilabı
neciblerin, gürzim devrilendi-
ren dörtlü sonra Ömer Faîq doğul-
duğunda kendi mübarizelerinin
davam ettiğidir. Onun torağı kon-
dillerde pulsuz paylaşmış fikri
beyinlerin etrafında sabab ol-
muş, yalnız beyinler tarafından
deyil, hatta gürçü menşevik hö-
kümeler tarafından tebliğ merzu
qmışdır. Lakin bu tebilleri onu
yolundan döndere bilmemisti-
ren gürçü hökumeti ile ziddi-
yatlı birlikte dâha da derin-
leşmiş. Gelidikçe o, mübarizeler-
sinin gürçü hökumetini adaletsiz-
gerarlarından sarı gözlerindendi.
1918-1919 lütfi publisist ü deha
hâbes etmiş, hâbes etmeyecekti et-
razından sonra ona etrafda etmek
mezcûrbiyetini çargınlığı qalmış-
lar. O zaman Tiflis hâbesciliğinde
Ömer Faîq'e gurbâne onun
vezîyâtının rahatlığı olan sair
Ö.Cavâd yazdı: "Mon bu han-
terî yâlinz Ömer Faîq'a devîl,
mîltâme edilmiş hesab etdiyim
uçur gürçü militâtin dosyâsına
görünüşe salaxlamaya barabar,
gürçü hökumetini galanın etrafa
daşlaşmanın namândan etrikez, edi-
radım. Ömer Faîq teknice Aksalîniz
deyil, bütün mîltâtin vadînlidir".

Bu tezgârı ve habslerden cana doyan Ömer Faqıt yenden emmelenmekden ehtiyat ederek, bir müddet Bakıya gelib Azarbaycan Xalq Cumhuriyetinin polis idarısında calışır. Sovyetler surulurduğun sonra müttəfiq ordularında işleyip, tezgârı çırıltı ve xatirəlere yazaşmaqla işğal olur. Ancaq repressiya on tünəydi 1937-çıl iddiaları doğulduğunda Aksaçlı dincələrən prokuror Odabəyşyanın səmiciyi - həbs edilmiş və üləfənlənməye məhkum edilmiş-

Ö.F.Nemanzadanın edebî alaylılığı genel ve coşkuluşudur; bir metbaçılık ve redaktörlük tutum, müxtellî metbuatlarında sefer, hekaya, meqa-fiyeloton ve s. janrlarda yazılmasının, maârifçilik sahnesinde ardıçı işler daxildir. Onun yaradılışı "Şerqi-Rus", "Târcuman", "Orvelli-fünûn", "Molla Nasreddin", "Heyat", "İrşad", "Açiq söz" v. onlarla qazet ve jurnalda olunmuşdur. Bu meqâle ve yazılarının altından 40-dan

"Lağlaş", "Heyran", "Meşrutoçlu" ve s. İmzaların Omer Faiq meşus şiirlerini arıq melumdur ve bu İmzaçıların onun yüzüyle felsefeyi vardır. Qur'ubanının arasındaki anlaşmalarına göre, bu yazılarda eksikliğiyle "Molla Nəsədətin" şeherləridənədir. Lakin indiye qədər onlar sepiyindənibitmişsiyətli olaraq Cəlil Məmmədqulzadənin asarlarında da xüsusilə, ya da əsərlərinin məqeyanlıdır. Birinci təməl inanmış demək olar ki, məşhur "Erman" və müsəlman qadınları "Qəfəqə" seyyahlığını işləndirmək kimi şəhərimiyyatı ve XX əsirin avvalalarında geniş ictitim rəy və həmçinin vəzifələri üzrə Omer Faiqindən

Ömer Façığın elizindeki meşalelerinden aydın olur ki, hela **XIX** yüzyıl sonlarında Küklük mektub ve meşalelerle "Tercuman" in sehifelerinde okus etmişidir. Redaksiyaya Aksarın yazdığı ikinci mektubunda artıq bilisli köklü problemlere toxunur, burada satırık ifade västelerinin ve kinayadan de istifade edir, anab mührhanı Camaatımız çok sevdir. Ne yeni maktabımız var, ne

eskil
Camaatımız məhəmməlidir. Sə-
məktəbinin bir xeyli xərcini çə-
ermenli, yahudi və gürcü etflərin
əccani oxutdurur.

Cemaatimiz qanaitıldı. Öküz ve
ışıkların qeylləri baxmaç
Bu sababla uyezlerimizde bir
şalman demirçisi, yeməncisi bu-
maz. Amma kiçik bir köyde, me-
mən, Azqurda müsəlmanların para-
la keçinmiş böyük meyxana,
qehvəxana vardır. Bu hesabla
min cana bir əsull-cadid məktə-
büdüñü haldə, iyirmi eve bir
xana ilə qehvəxana isabet
Mənimləm iş dərəcədəndə ki,
saatlıq yoldan Qorfi darülməz-
de ancaq bir müsəlman var.

Bu sebebdən camelerimiz vimektəblərimiz perişan, halımızdır" ("Tərcüman", 7 yanvar,

“İçeri-Rus” gazetesi ise Ömer Fai-
n’ın vacib probleme hâs etdiyi
şıst yazılarında darc etdiydi.
Bu darc eldindiyi meşâqî ve badi-
lerinde hâc neđan çakımlanmış
in dardını, belâlarını dile getirin-
mek için sekillenmiş toxurudur.
“İçeri-Rus” gazetesi eli 3,4-5
sayılarında mözvü ve problemler-
kâsiyele içeri eden “Dördümüz ve
onumuz” fîleytonunu da der eld-
ebâlibüsür, bu fîleytonundan da
M.Ö.Sabırın satırı şeînlerin
hâdefelerinden olan mesâle-
kumusuna onu siyasi düşüncesi-
formaladığını göstرمekdedir.
İstâdeye dek, bîz kez
sistem medenîyyetlerinden, indik-
tive tereeqisinden alıhî alı-
ra nûre? İsta bilincek
çok muhakkak
pasuradır. Bir cox molâmmâl-
şumâlîm var. Qâdim islam
yeyti, yâniñ adı qâlibâs, indic-
îr serîlemlerini o mertebâsi-
la yemits, catmangân zann edilir-
gi gün de o fasad, kar-görümeli
ve guya taarruq etmek, qâbâq
mehzî istavâdir. Hevâth (Sâz-
î) 1925, 1926, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 20100, 20101, 20102, 20103, 20104, 20105, 20106, 20107, 20108, 20109, 20110, 20111, 20112, 20113, 20114, 20115, 20116, 20117, 20118, 20119, 20120, 20121, 20122, 20123, 20124, 20125, 20126, 20127, 20128, 20129, 20130, 20131, 20132, 20133, 20134, 20135, 20136, 20137, 20138, 20139, 20140, 20141, 20142, 20143, 20144, 20145, 20146, 20147, 20148, 20149, 20150, 20151, 20152, 20153, 20154, 20155, 20156, 20157, 20158, 20159, 20160, 20161, 20162, 20163, 20164, 20165, 20166, 20167, 20168, 20169, 20170, 20171, 20172, 20173, 20174, 20175, 20176, 20177, 20178, 20179, 20180, 20181, 20182, 20183, 20184, 20185, 20186, 20187, 20188, 20189, 20190, 20191, 20192, 20193, 20194, 20195, 20196, 20197, 20198, 20199, 20200, 20201, 20202, 20203, 20204, 20205, 20206, 20207, 20208, 20209, 20210, 20211, 20212, 20213, 20214, 20215, 20216, 20217, 20218, 20219, 20220, 20221, 20222, 20223, 20224, 20225, 20226, 20227, 20228, 20229, 20230, 20231, 20232, 20233, 20234, 20235, 20236, 20237, 20238, 20239, 20240, 20241, 20242, 20243, 20244, 20245, 20246, 20247, 20248, 20249, 20250, 20251, 20252, 20253, 20254, 20255, 20256, 20257, 20258, 20259, 20260, 20261, 20262, 20263, 20264, 20265, 20266, 20267, 20268, 20269, 20270, 20271, 20272, 20273, 20274, 20275, 20276, 20277, 20278, 20279, 20280, 20281, 20282, 20283, 20284, 20285, 20286, 20287, 20288, 20289, 20290, 20291, 20292, 20293, 20294, 20295, 20296, 20297, 20298, 20299, 20300, 20301, 20302, 20303, 20304, 20305, 20306, 20307, 20308, 20309, 20310, 20311, 20312, 20313, 20314, 20315, 20316, 20317, 20318, 20319, 20320, 20321, 20322, 20323, 20324, 20325, 20326, 20327, 20328, 20329, 20330, 20331, 20332, 20333, 20334, 20335, 20336, 20337, 20338, 20339, 20340, 20341, 20342, 20343, 20344, 20345, 20346, 20347, 20348, 20349, 20350, 20351, 20352, 20353, 20354, 20355, 20356, 20357, 20358, 20359, 20360, 20361, 20362, 20363, 20364, 20365, 20366, 20367, 20368, 20369, 20370, 20371, 20372, 20373, 20374, 20375, 20376, 20377, 20378, 20379, 20380, 20381, 20382, 20383, 20384, 20385, 20386, 20387, 20388, 20389, 20390, 20391, 20392, 20393, 20394, 20395, 20396, 20397, 20398, 20399, 20400, 20401, 20402, 20403, 20404, 20405, 20406, 20407, 20408, 20409, 20410, 20411, 20412, 20413, 20414, 20415, 20416, 20417, 20418, 20419, 20420, 20421, 20422, 20423, 20424, 20425, 20426, 20427, 20428, 20429, 20430, 20431, 20432, 20433, 20434, 20435, 20436, 20437, 20438, 20439, 20440, 20441, 20442, 20443, 20444, 20445, 20446, 20447, 20448, 20449, 20450, 20451, 20452, 20453, 20454, 20455, 20456, 20457, 20458, 20459, 20460, 20461, 20462, 20463, 20464, 20465, 20466, 20467, 20468, 20469, 20470, 20471, 20472, 20473, 20474, 20475, 20476, 20477, 20478, 20479, 20480, 20481, 20482, 20483, 20484, 20485, 20486, 20487, 20488, 20489, 20490, 20491, 20492, 20493, 20494, 20495, 20496, 20497, 20498, 20499, 20500, 20501, 20502, 20503, 20504, 20505, 20506, 20507, 20508, 20509, 20510, 20511, 20512, 20513, 20514, 20515, 20516, 20517, 20518, 20519, 20520, 20521, 20522, 20523, 20524, 20525, 20526, 20527, 20528, 20529, 20530, 20531, 20532, 20533, 20534, 20535, 20536, 20537, 20538, 20539, 20540, 20541, 20542, 20543, 20544, 20545, 20546, 20547, 20548, 20549, 20550, 20551, 20552, 20553, 20554, 20555, 20556, 20557, 20558, 20559, 20560, 20561, 20562, 20563, 20564, 20565, 20566, 20567, 20568, 20569, 20570, 20571, 20572, 20573, 20574, 20575, 20576, 20577, 20578, 20579, 20580, 20581, 20582, 20583, 20584, 20585, 20586, 20587, 20588, 20589, 20590, 20591, 20592, 20593, 20594, 20595, 20596, 20597, 20598, 20599, 20600, 20601, 20602, 20603, 20604, 20605, 20606, 20607, 20608, 20609, 20610, 20611, 20612, 20613, 20614, 20615, 20616, 20617, 20618, 20619, 20620, 20621, 20622, 20623, 20624, 20625, 20626, 20627, 20628, 20629, 20630, 20631, 20632, 20633, 20634, 20635, 20636, 20637, 20638, 20639, 20640, 20641, 20642, 20643, 20644, 20645, 20646, 20647, 20648, 20649, 20650, 20651, 20652, 20653, 20654, 20655, 20656, 20657, 20658, 20659, 20660, 20661, 20662, 20663, 20664, 20665, 20666, 20667, 20668, 20669, 20670, 20671, 20672, 20673, 20674, 20675, 20676, 20677, 20678, 20679, 20680, 20681, 20682, 20683, 20684, 20685, 20686, 20687, 20688, 20689, 20690, 20691, 20692, 20693, 20694, 20695, 20696, 20697, 20698, 20699, 20700, 20701, 20702, 20703, 20704, 20705, 20706, 20707, 20708, 20709, 20710, 20711, 20712, 20713, 20714, 20715, 20716, 20717, 20718, 20719, 20720, 20721, 20722, 20723, 20724, 20725, 20726, 20727, 20728, 20729, 20730, 20731, 20732, 20733, 20734, 20735, 20736, 20737, 20738, 20739, 20740, 20741, 20742, 20743, 20744, 20745, 20746, 20747, 20748, 20749, 20750, 20751, 20752, 20753, 20754, 20755, 20756, 20757, 20758, 20759, 20760, 20761, 20762, 20763, 20764, 20765, 20766, 20767, 20768, 20769, 20770, 20771, 20772, 20773, 20774, 20775, 20776, 20777, 20778, 20779, 20780, 20781, 20782, 20783, 20784, 20785, 20786, 20787, 20788, 20789, 20790, 20791, 20792, 20793, 20794, 20795, 20796, 20797, 20798, 20799, 20800, 20801, 20802, 20803, 20804, 20805, 20806, 20807, 20808, 20809, 20810, 20811, 20812, 20813, 20814, 20815, 20816, 20817, 20818, 20819, 20820, 20821, 20822, 20823, 20824, 20825, 20826, 20827, 20828, 20829, 20830, 20831, 20832, 20833, 20834, 20835, 20836, 20837, 20838, 20839, 20840, 20841, 20842, 20843, 20844, 20845, 20846, 20847, 20848, 20849, 20850, 20851, 20852, 20853, 20854, 20855, 20856, 20857, 20858, 20859, 20860, 20861, 20862, 20863, 20864, 20865, 20866, 20867, 20868, 20869, 20870, 20871, 20872, 20873, 20874, 20875, 20876, 20877, 20878, 20879, 20880, 20881, 20882, 20883, 20884, 20885, 20886, 20887, 20888, 20889, 20890, 20891, 20892, 20893, 20894, 20895, 20896, 20897, 20898, 20899, 20900, 20901, 20902, 20903, 20904, 20905, 20906, 20907, 20908, 20909, 20910, 20911, 20912, 20913, 20914, 20915, 20916, 20917, 20918, 20919, 20920, 20921, 20922, 20923, 20924, 20925, 20926, 20927, 20928, 20929, 20930, 20931, 20932, 20933, 20934, 20935, 20936, 20937, 20938, 20939, 20940, 20941, 20942, 20943, 20944, 20945, 20946, 20947, 20948, 20949, 20950, 20951, 20952, 20953, 20954, 20955, 20956, 20957, 20958, 20959, 20960, 20961, 20962, 20963, 20964, 20965, 20966, 20967, 20968, 20969, 20970, 20971, 20972, 20973, 20974, 20975, 20976, 20977, 20978, 20979, 20980, 20981, 20982, 20983, 20984, 20985, 20986, 20987, 20988, 20989, 20990, 20991, 20992, 20993, 20994, 20995, 20996, 20997, 20998, 20999, 20100, 20101, 20102, 20103, 20104, 20105, 20106, 20107, 20108, 20109, 20110, 20111, 20112, 20113, 20114, 20115, 20116, 20117, 20118, 20119, 20120, 20121, 20122, 20123, 20124, 20125, 20126, 20127, 20128, 20129, 20130, 20131, 20132, 20133, 20134, 20135, 20136, 20137, 20138, 20139, 20140, 20141, 20142, 20143, 20144, 20145, 20146, 20147, 20148, 20149, 20150, 20151, 20152, 20153, 20154, 20155, 20156, 20157, 20158, 20159, 20160, 20161, 20162, 20163, 20164, 20165, 20166, 20167, 20168, 20169, 20170, 20171, 20172, 20173, 20174, 20175, 20176, 20177, 20178, 20179, 20180, 20181, 20182, 20183, 20184, 20185, 20186, 20187, 20188, 20189, 20190, 20191, 20192, 20193, 20194, 20195, 20196, 20197, 20198, 20199, 20200, 20201, 20202, 20203, 20204, 20205, 20206, 20207, 20208, 20209, 20210, 20211, 20212, 20213, 20214, 20215, 20216, 20217, 20218, 20219, 20220, 20221, 20222, 20223, 20224, 20225, 20226, 20227, 20228, 20229, 20230, 20231, 20232, 20233, 20234, 20235, 20236, 20237, 20238, 20239, 20240, 20241, 20242, 20243, 20244, 20245, 20246, 20247, 20248, 20249, 20250, 20251, 20252, 20253, 20254, 20255, 20256, 20257, 20258, 20259, 20260, 20261, 20262, 20263, 20264, 20265, 20266, 20267, 20268, 20269, 20270, 20271, 20272, 20273, 20274, 20275, 20276, 20277, 20278, 20279, 20280, 20281, 20282, 20283, 20284, 20285, 20286, 20287, 20288, 20289, 20290, 20291, 20292, 20293, 20294, 20295, 20296, 20297, 20298, 20299, 20300, 20301, 20302, 20303, 20304, 20305, 20306, 20307, 20308, 20309, 20310, 20311, 20312, 20313, 20314, 20315, 20316, 20317, 20318, 20319, 20320, 20321, 20322, 20323, 20324, 20325, 20326, 20327, 20328, 20329, 20330, 20331, 20332, 20333, 20334, 20335, 20336, 20337, 20338, 20339, 20340, 20341, 20342, 20343, 20344, 20345, 20346, 20347, 20348, 20349, 20350, 20351, 20352, 20353, 20354, 20355, 20356, 20357, 20358, 20359, 20360, 20361, 20362, 20363, 20364, 20365, 20366, 20367, 20368, 20369, 20370, 20371, 20372, 20373, 20374, 20375, 20376, 20377, 20378, 20379, 20380, 20381, 20382, 20383, 20384, 20385, 20386, 20387, 20388, 20389, 20390, 20391, 20392, 20393, 20394, 20395, 20396, 20397, 20398, 20399, 20400, 20401, 20402, 20403, 20404, 20405, 20406, 20407, 20408, 20409, 20410, 20411, 20412, 20413, 20414, 20415, 20416, 20417, 20418, 20419, 20420, 20421, 20422, 20423, 20424, 20425, 20426, 20427, 20428, 20429, 20430, 20431, 20432, 20433, 20434, 20435, 20436, 20437, 20438, 20439, 20440, 20441, 20442, 20443, 20444, 20445, 20446, 20447, 20448, 20449, 20450, 20451, 20452, 20453, 20454, 20455, 20456, 20457, 20458, 20459, 20460, 20461, 20462, 20463, 20464, 20465, 20466, 20467, 20468, 20469, 20470, 20471, 20472, 20473, 20474, 20475, 20476, 20477, 20478, 20479, 20480, 20481, 20482, 20483, 20484, 20485, 20486, 20487, 20488, 20489, 20490, 20491, 20492, 20493, 20494, 20495, 20496, 20497, 20498, 20499, 20500, 20501, 20502, 20503, 20504, 20505, 20506, 20507, 20508, 20509, 20510, 20511, 20512, 20513, 20514, 20515, 20516, 20517, 20518, 20519, 20520, 20521, 20522, 20523, 20524, 20525, 20526, 20527, 20528, 20529, 20530, 20531, 20532, 20533, 20534, 20535, 20536, 20537, 20538, 20539, 20540, 20541, 20542, 20543, 20544, 20545, 20546, 20547, 20548, 20549, 20550, 20551, 20552, 20553, 20554, 20555, 20556, 20557, 20558, 20559, 20560, 20561, 20562, 20563, 20564, 20565, 20566, 20567, 20568, 20569, 20570, 20571, 20572, 20573, 20574, 20575, 20576, 20577, 20578, 20579, 20580, 20581, 20582, 20583, 20584, 20585, 20586, 20587, 20588, 20589, 20590, 20591, 20592, 20593, 20594, 20595, 20596, 20597, 20598, 20599, 20600, 20601, 20602, 20603, 20604, 20605, 20606, 20607, 20608, 20609, 20610, 20611, 20612, 20613, 20614, 20615, 20616, 20617, 20618, 20619, 20620, 20621, 20622, 20623, 20624, 20625, 20626, 20627, 20628, 20629, 20630, 20631, 20632, 20633, 20634, 20635, 20636, 20637, 20638, 20639, 20640, 20641, 20642, 20643, 20644, 20645, 20646, 20647, 20648, 20649, 20650, 20651, 20652, 20653, 20654, 20655, 20656, 20657, 20658, 20659, 20660, 20661, 20662, 20663, 20664, 20665, 20666, 20667, 20668, 20669, 20670, 20671, 20672, 20673, 20674, 20675, 20676, 20677, 20678, 20679, 20680, 20681, 20682, 20683, 20684, 20685, 20686, 20687, 20688, 20689, 20690, 20691, 20692, 20693, 20694, 20695, 20696, 20697, 20698, 20699, 20700, 20701, 20702, 20703, 20704, 20705, 20706, 20707, 20708, 20709, 20710, 20711, 20712, 20713, 20714, 20715, 20716, 20717, 20718, 20719, 20720, 20721, 20722, 20723, 20724, 20725, 20726, 20727, 20728, 20729, 20730, 20731, 20732, 20733, 20734, 20735, 20736, 20737, 20738, 20739, 20740, 20741, 20742, 20743, 20744, 20745, 20746, 20747,

İşte bu gün her cui hâlde
keçmiş islam maarif qabilâsi
mazur daslan, hökümde bin
gözterir. Asagidakı beyler te-

Yatmışları oyadan publisist

Ömər Faiq Nemanzadənin yaradıcılığı
milləti inkişafə dəvət edən bir çağırış idi

*Qüvvəti-dil bızda duruq lağ,
Bızda şur medədir, hökm balağ.
Rəncimiz izafı efn isteriz,
Əql üçün daruyi-əfyun isteriz**
(Yene orada)

O.F.Nemazendə meqala ya tez-
takliflərinən dövrünün çox ciddi
problemələrinə toxunur. İctimai təsir
və ictimaiyyətin əməkdaşlığından
mənşəyin yeri məhəlləxay olma
və ictimai aləmdən gəlmiş edirdi. "Dit
şəhər" adlı əsərdən sonra "Şəhər
və imraz" (1904), "Ne üçün
şəhər?" (1904), "Şəhər
və Aşayər" (1904), "Qəbirindən
şəhərə qayıtan" (1904), "Şəhər
və cənub" (1904), "Ağacı quş
çənub yeyir" (1905), "Ne vaxtla
şəhər?" (1906), "Alinan azadlığı ne ci
şəhərə xəlaxalımlı" (1906), "Millətpərvə
mənşəyindən" (1906), "Molla Nasreddin
gələşləndi" (1907), "Bize hansı emlak
verdi" (1907), "Yazımız, dilimiz
kinci ilimiz" (1909), "Milli məsələ
vətənə vaxtımı" (1915), "Men kə
nəməm?" (1917), "Millətşəhər" (1920)
və s. maqazinlər vətən sevgisini

"Dilimiz, ilmamız" meqâleasında
F.N. Nemançazının yalnız doğmamış
hîzî sevgisinin sahidi olmaması
ve o, hem de bu sevgidin doğmamış
olduğu hîssi ile dil yaşamasının
mektikardır, qoruyucu saxlamalar
çünçün problemler qaldırılmış bacarı
dır. Publistit dili yaşamasının
şəhərində amillər arasında imla pro
sesinin toxunur ve dil-İmla-perspektiv
linin yaşandığı ösəs, şartlarından bi
şəhəribi: "Ədibiyat olimyanın
milletin, dilsiz insanın oxşuyacağının
şəhəri" şəhəri, təxəli həcərlərin
və xanımlar. Cünki bir böyük şah
şəhər keçmiş hallar, indiki vüqaradır.
"Bir vaxt olacaq ki, o kimi dilin
şəhərində arcan adları qalacaq,
şəhərin qalacaq?" - "Şəhərin qalacaq
yox. Bu bir həqiqət, cəxotlı
verume turumlu bir bəxtlis adamlar
olacaqlı qədr tez-geç, qohm rəhmət
və qədər gedən o diller kimi deyib
dir. Amma bugünkü gəyadızınlı
şəhərin oxşuguna vaxtla dərman etmek
şəhərin axırmazısan, unu bəyaz
şəhərin axırmazısan, unu bəyaz

halının da çox uzanacağından qorxuludur".

Bu sorğu doğrulanır bir çok maaşlı ritimcileri Kimi Ö.F. Nemanzadani ile bir çok düşünürdürü, dillini saxlamakla onun móvcudı elimi, adabi potansiyeli ve istifade etmeyenların arayız. Müşlifiyelidir lütfat tarkibi, sözlerinin lenme daracısı, elliþa móvcudiyetinde imla yagalarının ve s. túrkomizî varlığı, yaþanıgnını teþkil eden esas amillerden hesab edil: "Qaþaq ziyâli, elimi ki túrk yaþamı saata qatır der öz ana dilleri ile danışalar, darmalar. Bir kazanlı bir kişi qazafqazılı, ben deqiqe túrkçe dansı bilmeleri issa cox az görürler. Yazarları da bunu kim! Bu suç, bu tagşir hâlcândı adamlardan başqa, emdîmdeki adı varsa, böyük ve baþınlımcı tezâre sitenin yine bîzdedir. Her kes bîlik Kazan ile Tiflis kimi uzaq memleketlerin arasında yox, Bakı, Naxçıvan, Şeki kimi yaxın memleketlerin arasında, arasından bêle az-cox bir avrın var.

zadənin bu xüsusunda dəxi etrafı cavabını oxucularımız "Təreqqi"de oxuyurlar" ("Molla Nəsrəddin", 1909, 8) kimi qeyd eləvə olunmuşdu.

"Terəqqi" daəc olunan məqaləsində H Hüseynzadənin məqaləsinin haqqı tərəflərinə göstərdiyi kimi, həqiqi cəhətlərinə deydi etmək cənibləmişdir. O, H Hüseynzadənin imamlı osmanlı qaydalarına uyğunlaşdırmaq təşəbbüsü ilə razlaşmayaq yazar: "Burada bize deyiləcək ki, Osmanlı obidələri elle yازılar, biz de gərek ele yazaq. Çok eceb, amma biz de deyirik ki, osmanlıları ellibaları, imamları, sərf qaydaları he- lə tamamilə təyin edilib qurtarmışdır. Daha doğrusu, Osmanlıda həl bi tərzə imla və sərf qaydaları yoxdur.

Cövdet Paşa, Nacib Asım, Öhmed Rasim, Monastırı Rüfet gibi
meşhur yazıçıların serif kitablarında hele bir-birine uymayan xeyli qayda-
lar, qaydasızlıqlar vardır".

Melibellî Orxon yazarında, "Kudatgu-bilkî" kitaplarında, adatların yaşlısına da dikkat çekir. Öski imâlia söylezimlerin, adatlarının yaxşı oxunmadığını dikkat çeken O.N. Ne-manzade, R. Huseynzade ile pekâmi-kaşını açıq şekilde appar, vəwâlîcə opponentinin, sonra özünümüze həmçinin verir. "Hüseyinzade canabları ya-zır: "Tereqqiyanın manelerini silt-bamızda görək, yaxınları işləh-qanşaların rûs ellibasdın başqa bir gəyə etibar etdiləri yox. Bunların oxu firang, ingilis ellibasdın xə-bərsizdir. Halbuki, ingilisler o-ecab imaliatı ilə Avropa vs Ameri-kada, yaponlar o-horqilleri ilə Asiya-də mədeniyətinin an üst qatına yek-tişmişlərmiş?"

Biz deyirik: "Möhterem efendi, tərəqqimizin maneelerini sillibad görən ilibasından heç xəberlər olmayan Bakı məsləhətləri deyil, belə çox gözəl ingiliscə, fransızca bilən tonalı helmlər, doktor Sərafed-din, Mirzə Məlikxanlılar, Abdulla Cövdətər, qazanlı Maqsudovlar, adlan yadımızdan çıxan Osmanlı zabit-ləridir."

Yatmışları oyadan publisist

Əvvələ sehife 14-də

Ö.F.Nemanzadə dillin ərəb, fars sözləri ile doldurulmasına qarşı çıxır ve sade türk dilində danışmağı ve yazmağı vacib hesab edir. Onun fikrincə, tann, ana, ata, qardaş, yoldaş, çörək, su, duz, gøy, yer, ev, eşik, sevgi, istəmek, yaşı, qırmızı... bu cür üç-dörd yaşındaki balalarımızın da bildiyi minlərce türk sözlerimiz ola-ola, onları buraxıb yerine heqqi-teala, pedər, mader, rafiq, hemşire, pak, maeşir, sema, zəmin, astane, məhabbat, sabz, xüzra, sürx sözlerini işlətmək doğru deyildir. Həc bir milletin özgərlərin şəfəq dəyərini olduğunu kimi qəbul edib öz dilinə doldurmağın da yolverilməzliyi qənaətənlər gelir.

Ö.F.Nemanzadənin məqalələri yalnız məarif, medeniyət, yazı, imla məsələlərindən həsr olunmamış, içtimai-siyasi problemləri de özündə ehtiva etmişdir. "Dəvet", "Ağacı qurd içindən yeyər", "Biz de vaxta görə çalışıaq", "Cavan bir milletperəstin vefatı" və s. məqalələrindən milli, içtimai düşüncənin gelişmesi yolunda problemlər qaldırır, esrlə, zamanla ayaqlaşmanın zərurılığını qeyd edir. Şəkilde bir çox feqir, yəlim uşaqların mənəvi atası hesab olunan Zekeriyyə Quluzadənin vəfatı münasibətində yazdırılmış məqalədə onu otuz iki-otuz üç yaşlı cavan, həlim, millet dostu, maarifperəst, safid, sabati, hemiyyəti, hörməti bir vətəndaş kimi qəleme verir. Başqa bir məqaləsində isə ("Əhməd bay Ağayev") "Kaspi" qəzetiñin qeyratı, yorulmaz mührərlərləndən olan

Ə.Ağayevin Fransaya gedərək Sorbonna Universitetini bitirməsinə, Qafqaz müsəlmanlarının faxaretinə چəvriləsiməne diqqət çekir, "Dəvet"de isə Qafqaz müsəlmanları arasında mətbəənin, mətbuatın az olmasından gileyənlər: "Bu haldə Rusiyada hüsni surətə davam edən mətbəələrimizin en birincisi, mətbuat-qəzetlərimizin millətə en xeyrliyi ve nəfisi hamiya məlum olan möhtərem "Tərcümən"dir. Lakin bir "Tərcümən" ilə otuz milyon xalqın ehtiyacı görülə bilmez... bize beş-on deyil, on beş, iyirmi qəzet, jurnal lazmıdır. Heyf, çox heyf ki, guya İslamiyyətin, daha doğrusu, idiki müsəlmanların mətbəə ve taze mətbuat ilə heç işləri-gücləri yox imiş kimi bu xüsüsən isə nezəre alınmır".

"Milletperəstlik zamanındır" məqaləsində isə müəllif xalqı nadanlıqla, genliklən qurtarmış yollara arayır; sehrlənmiş islam alemiñin inkişaf faktorlarını araşdırır. Bu gün bir Hacı Zeynalabdin Tağıyevden savayı bir dövlətlilikmiz öz başına bir məktəb, bir medrese, bir kütüphana vücudə getirmədiklərindən narahatlığını bildirir: "Füqəra camatın pulu ilə, alın təri ilə dövlətənən hansı bir bayımız, ağamız bir mədrəsə və məktəbe iki dükən və ya beş arşın bez vəqf edib. Hər tərəfə baxsan müsəlmanların içinde feqirlik, nadanlıq, bacanqıszlıq, məhkumluq son bir mərtəbəye varib".

"Men kiməm?" məqaləsində isə Ö.F.Nemanzadə həle de aktuallığını itirməyen və beləke dəha çox ehemmiyyət daşıyan milli kimlik məsələsini qaldırır. Təxminən otuz il əvvəl

"Kəşkül"de bu məsələnin qaldırılmasına rağmen hələ də milli kimlik, hansı milletə mensub olmayıbmız cəmiyyət içərisində öz həllini tapmayışdı. Hələ də milletin sorusunda insanlar "İranlı və şəh məzəbəm", "qafqazlı bəbiyam", "osmanlı və sunniliyem" kimi ifadələrin işlənməsi ilə razılaşmayan müəllif xristian və müsəlman qarşılaşdırmasından istifadə edir. Şakro Caparidzedən məzəbəni sorusurken pravoslav, milletini isə gürcü deməsi ilə müsəlmanın cavabı üst- üstə düşmür. Bizdə isə lap tersindədir; sonra de heddin yox ki, salması bir türkün oğlu türk, şieye "Türk" deyesən, o saat sendən üz çəvirər. Yaxud "Soruşalım ki:

- Soy ve milletiniz nedir?
- Əhmədullah müsəlmanız.
- Şəsiriniz, yoxsa sunnili?
- Heç biri deyiliz, təkcə müsəlmanız.
- Özge bir adınız-zadınız yoxmu?

- Xeyr, xeyr, xeyr!
Birincilərə inkişclərin cavablarından anlaşılır ki, aralarında xeyli təfəvüt var. Birincilər məzəb və eqliq çevrəsindən çıxmamış, inkişclər isə bir az iżli gedib din dairəsində qalmış. Əgar məndən sorusulsa, aralarında heç bir təfəvüt yox.

Ö.F.Nemanzadə türke müraciətə dədiyi: "Ey pak ürkəli türk, bu milletçilik zamanında hər millet öz nüfusunu artırımaq, o nüfusda öz nüfuz və qüdrətin böyüküm üçün yüzdür-lü tədbirler, fedakarlıqlar edər" - çağırıñı bu problemin milletin inkişafı üçün ne qədər önem daşıdığını göstərir.